

➤ Hitaita muutoksia kirjallisen klassikon
maineessa. Volter Kilven vastaanoton
tutkimus digitoidussa lehtiarkistossa

—

Laura Kokko

K

irjailija Volter Kilven (1874–1939) teokset ovat ilmestymisestään saakka herättäneet keskustelua, jossa vuorottelevat arvostus ja vierastus. Kilven monileimainen tuotanto syntyi kolmessa syklissä: symbolistinen nuoruudentuotanto 1900-luvun alussa, yhteiskunnalliset teokset vuosina 1917–1918 sekä modernistisen *Saaristosarjan* sisältänyt myöhäistuotanto 1930-luvulla. Elinaikanaan Kilpi sai arvostusta työstään muun muassa kolmen valtionpalkinnon muodossa, mutta teosten myyntiluvut jäivät vaatimattomiksi. Nykyään Kilpeä kutsutaan kulttikirjailijaksi, ja hänen pääteoksenaan pidettyyn *Alastalon salissa* -romaaniiin viitataan kulttikirjana (esim. Kovala 2003, 198; Eskelinen 2006, 358). Moni sellainenkin, joka ei ole lukenut Kilven tuotantoa, tuntee *Alastalon salissa* -teoksen nimeltä, sillä sen kunniaksi myydään T-paitaa tekstillä: ”Olen lukenut Alastalon salissa.” Kilvella on muodostunut erityinen maine, joka tuntuu hallitsevan sitä, miten hänen teoksiinsa suhtaudutaan. Usein lukematta Kilpeä on jo ennakoon muodostettu kuva hänestä kirjailijana.¹

Tässä artikkelissa tutkin Kilven kirjailijamaineen muodostumista tarkastelemalla hänen reseptiohistoriaansa. Havainnoin toistuvuutta ja muutoksia Kilven lehdistövastaanoton sanastossa vuosina 1900–2019 hyödyntäen lähi- ja etäluvun metodeja digitoidussa aineistossa. Tarkasteluni keskittyy suomeksi kirjoitettuihin teksteihin, sillä ruotsinkielinen vastaanotto ei puutu Kilven kieleen samalla tavalla normatiivisen torjuvasti kuin suomenkielinen.² Aineistonani käytän Kansalliskirjaston digitoitua sanoma- ja aikakauslehtikokoelmaa, joka mahdollistaa pitkäaikaisen ja tiheän otoksen tarkastelun. Huomioni kiinnittyy vastaanotossa määreisiin, jotka toistuvat (”vaikea”), vahvistuvat (”klassikko”) sekä hiipuvat (”omituinen”). Havaintojeni pohjalta esitän, että Kilven vastaanotto muodostaa itseään vahvistavan, yhtenäisen kertomuksen kirjailijasta harvojen lukemana klassikkona, mikä on muokannut lukijoiden odotushorisontteja nykypäivään saakka, vaikka maineen alun perin synnyttäneiden perustelujen kulttuurinen konteksti on muuttunut.

Kilven vastaanotosta ovat aiemmin kirjoittaneet muiden muassa Satu Apo, Pekka Tarkka, Päivi Lappalainen sekä Vilho Suomi, joiden tulkinnat täydentävät toisiaan. Apo (1977, 15–26) esittää Kilven teosten 1930-luvun vastaanoton olleen arvostavaa: kielteisiä lausuntoja esittivät vain harvat, lähinnä kirjallisia äärisuuntauksia edustaneet kriitikot. Apon mukaan suurin vastus tuli lukijoilta, kun teokset eivät menneet kaupaksi. Tarkka (1990, 17–23) huomauttaa, että satunnaista kirjallisen kentän äärilaidoilta tullutta kritiikkiä olennaisempaa oli, että keskeisimmät suomenkieliset kriitikot – Lauri Viljanen, V. A. Koskenniemi sekä Rafael Koskimies – pysyivät näennäisestä arvostuksestaan huolimatta pohjimmiltaan ymmärtämättöminä Kilven teoksia kohtaan. Lappalainen kuvaa *Alastalon salissa* -teoksen ilmestymisen vuonna 1933 olleen klassinen esimerkki siitä, miten uudentyylinen teos yllättää lukijat. Lappalainen toteaa kirjallisuuskriitikko Lauri Viljasen suhtautuneen Kilven *Saaristosarjasta* epäilevimmin sen ensimmäiseen osaan eli *Alastalon salissa* -teokseen. Tämän jälkeen Kilpi ja

Viljanen olivat kirjeenvaihdossa, minkä Lappalainen tulkitsee vaikuttaneen Viljanen myöhempään tulkintoihin myönteisesti. (Lappalainen 1989, passim, esim. 179.) Vilho Suomi huomioi, että teoksissaan suomen kielen rajoja haastaneella Kilvellä oli koko tuotantonsa ajan oivaltavia ymmärtäjiä ruotsinkielisen kritiikin piirissä (Suomi 1952, 136–138, 153–154; Tarkka 1990, 19–20; Kukkonen 2014, 129–158; Kokko 2022, 173).

Käsillä oleva tutkimus eroaa edellä esitetyistä aineiston laajuuden, näkökulman sekä metodin suhteen. Kun aiemmat havainnot Kilven vastaanotosta ovat keskittyneet tietyn ajanjakson tai kirjoittajan kritiikkeihin, tässä artikkelissa tarkastelen Kilven vastaanottoa laajasti, pitkällä aikavälillä. Suomessa laajoja reseptiotutkimuksia on tehty muun muassa Minna Canthista (Tiirakari 1997), Juhani Ahosta (Hypén 1999) sekä Kalle Päätalosta (Ylönen 2013). Erkki Sevänen (1994) on käsitellyt vastaanottoa osana kirjallisia instituutioita Suomessa. Omassa työssäni digitoidusta aineistosta rakennettu korpus tuo vastaanoton tutkimukseen uuden ulottuvuuden, sillä sen avulla on mahdollista tarkentaa laajassa aineistossa niihin vuorovaikutussuhteisiin, jotka tekevät arvosteluista kulttuurisidonnaisia ja periytyviä.

Vastaanotto eli reseptio on tutkimuksessani keskeinen käsite, jolle kirjallisuudessa on annettu vaihtelevasti tiukempia tai sallivampia määritelmiä (Machor & Goldstein 2000; Parente-Čapková 2018, 39). Ammannan Ika Willisin (2018) tavasta käyttää vastaanoton käsitettä niin, että se sallii eriävät teoreettiset näkökulmat järjestäen ne osaksi ilmiön moninaisuutta. Willisin käsitelyssä vastaanotto pitää sisällään reseptiotutkimuksen, reseptiohistorian sekä reseptioteorian. Tässä kontekstissa käsite ei merkitse pelkästään Kilven teosten arvioiden tarkastelua vaan laajaa ”reseptiohistoriaa”, joka sallii kohteikseen monimuotoiset viittaukset tutkittavina olleisiin teoksiin sekä niiden erilaiset uudelleentulkinnat.

Tässä artikkelissa rajaan tutkimukseni sanoma- ja aikakauslehdissä julkaistuihin kirjalliseen vastaanottoon. Tämän käsitän Viola Parente-Čapková (2018, 39; 2022, 132–133) tavoin tekstimuotoiseksi tutkimusaineistoksi, joka koostuu laajasti erityyppisistä reaktioista. Teosarvioiden lisäksi olen kiinnittänyt huomiota monenlaisiin Kilven kirjoittamiseen liittyviin mainintoihin: mainoksiin, pakinoihin, kirjoitustyylin parodiointiin, käänösuutisiin tai arvioihin Kilven teksteihin liittyvistä esityksistä. Vastaanoton tutkimukseen usein sisältyvä ”tavallisten” lukijoiden näkökulma tulee tässä sanoma- ja aikakauslehtiaineistoon keskittyvässä artikkelissa esiin vain kriitikoiden (eli ammattilukijoiden) tai lehdistössä Kilven lukijoiksi nimettyjen henkilöiden haastattelujen kautta.

Kilven maineen tarkastelu avaa kulttuurihistoriallisen näkökulman siihen, miten taiteeseen – tässä tapauksessa klassikkokirjallisuuteen – on suhtauduttu lehdistössä. Mielenkiintoni kohdistuu ensisijaisesti kirjailijan vastaanottoon kulttuurisena ilmiönä, sen periytymiseen, kerrostumiseen ja muuntumiseen kulttuurisessa muistissa. Tämä lähestymistapa liittyy tutkimukseni mnemohistorian kehikseen, jota suuntauksen kehittäjä egyptologi Jan Assmann (1998,

1–22) kuvaa vastaanottoteoriaksi historian kontekstissa. Mnemohistoria korostaa dynaamista vuorovaikutusta menneen ja nykyisyyden välillä; emme vain vastaanota menneisyyttä vaan muovaamme sitä aktiivisesti uudelleen nykyhetken näkökulmasta. Menneisyys vaikuttaa nykyisyydessä kollektiivisen kulttuurisen muistin kautta. Tutkin koko Kilpi-reseption pitkäa laahusta tehden näkyväksi, missä kehyksissä hänen teoksiaan on tulkittu (Salmi 2024a, 433). Kysyn, mitä sanastontutkimus kertoo Kilven maineen muodostumisesta ja periytymisestä sekä miten havaitsemani ilmiöt laajemmin heijastavat kirjallisuuskäsitysten muuttumista Suomessa.

Digitoidusta arkistosta vastaanoton sanaston tutkimusaineistoksi

Digitoidun aineiston ja digitaalisten työkalujen ansiosta erilaiset lukutavat ovat viime vuosina rikastaneet vastaanoton tutkimusta tarjoten vaihtoehtoisia näkemyksiä siihen, miten muutokset esimerkiksi kirjallisessa tyyliässä tai maussa ovat historian saatossa tapahtuneet (Boot 2013; Underwood & Sellers 2016; Underwood 2019). Aiemmat tutkimukset ovat keskittyneet laajempien kirjallisuushistorian ilmiöiden, kuten lajityyppien muutoksen ymmärtämiseen, kun taas tässä tutkin digitaalisten metodien toimivuutta yksittäisen kirjailijan vastaanotossa. Uudet metodit antavat työkaluja kuvata kirjallisuushistorioiden muutoksia, jotka tapahtuvat pikemminkin limittäin ja vähitellen kuin selväpiirteisesti (ks. Nummi 1995, 40–42, 59–61).

Tätä artikkelia varten olen suodattanut tekstipohjaisen tutkimusaineiston eli korpuksen Kansalliskirjaston digitoituun sanoma- ja aikakauslehtikokoelmaan kohdistettujen hakujen avulla. Kehittyvään Digi.kansalliskirjasto.fi -palveluun on tallennettu digitoituina Suomessa ilmestyneet sanomalehdet vuosilta 1771–1949 sekä vuodesta 2017 nykyhetkeen saakka. Aikakauslehdistä mukana ovat käytetyimmät vuoden 1944 loppuun. Joitakin kokonaisuuksia, kuten kaikki ruotsinkieliset sanomalehdet, on viety palveluun erillisinä hankkeina. (Kansalliskirjasto 2025.) Laajuudestaan huolimatta Kansalliskirjaston digitoitu lehtiarkisto sisältää katvealueita, mistä syystä se maalaa menneisyyden julkisesta keskustelusta vinoutuneen kuvan. Lisäksi muun muassa muuntuneet kirjasintyytit vaikuttavat siihen, että hakutulokset eivät ole täydellisiä. (Hakkarainen et al. 2022, 107, 109–110.) Käsillä olevan tutkimuksen kannalta tämä merkitsee sitä, että Kilven teosten ilmestymisvuosilta aineisto on varsin kokonainen, mutta epätasaisempi 1950-luvulta lähtien. En suhtaudu korpukseen suljettuna ja valmiina, vaan hyväksyn sen avonaisena ja täydentyvänä (ks. Kergomard 2023, 367–368). Tutkimuksen tuloksia arvioidessani otan huomioon, että nykytilassaan aineiston luoma kuva on suuntaa antava.

Suodatin korpukseen kaikki Kilven teosten vastaanottoa käsittelevät tekstit, jotka olivat tutkimukseni näkökulmasta relevantteja.³ Rakensin laajimman osan aineistostani haulla ”Volter Kilpi” OR ”Alastalon Salissa” vuosikymmen

Havainnot Kilven vastaanoton sanastomuutoksista sekä reseption kestävästä moniäänisyydestä syventävät kuvaa siitä, miten Kilven asema on vakiintunut pikemminkin vähitellen eri tasoilla kuin yhtäkkisesti.

---

kerrallaan vuodesta 1933 alkaen, jolloin *Alastalon salissa* ilmestyi, aina vuoden 2019 loppuun saakka. Haku nosti esiin sekä tekijää että hänen pääteostaan koskevat tekstit. Saadakseni mahdollisimman laajan käsityksen Kilven teosten käsittelystä niiden ilmestyttyä suoritin *Saaristosarjan* julkaisemisen ajalta 1933–1937 tarkennetut haut myös sarjan muiden osien nimillä (*Pitäjän pienempiä* ja *Kirkolle*). Vastaavasti loin nuoruudentuotannon vastaanottoa käsittelevän aineiston hauilla, jotka sisälsivät joko Volter Kilven tai jonkin hänen nuoruudenteoksensa nimen.

Vaihtuvat lukemisen tavat olivat olennaisia metodologisia työkaluja tutkimuksen eri vaiheissa. Korpuksen luominen merkitsi siis jatkuvaa vuorottelua etä- ja lähiluvun välillä. Käytän termejä historiantutkimuksessa vakiintuneella tavalla, jolloin lähilukeminen (*close reading*) viittaa tarkkaan, historiallisesti välittyneiden merkitysten tulkintaan. Tämä eroaa kirjallisuudentutkimuksen uskriteikistä periytyvästä määritelmästä, jossa lähiluku ymmärretään tekstin yksityiskohtaisena analyysinä ja kontekstualisoinnin sijaan korostuvat tekstin sisäiset suhteet ja monimerkityksisyys. (Kortekallio & Ovaska 2020; Hakkarainen et al. 2022, 116.) Etälukemisen (*distant reading*) käsite syntyi kirjallisuushistorioitsija Franco Morettin provokaationa sellaiselle kirjallisuudentutkimukselle, jossa tutkija hänen mukaansa oli liian lähellä tekstiä. Nykyään etälukemisen käsite on vakiintunut kuvaamaan lähestymistapaa, jossa kvantitatiivisia menetelmiä hyödynnetään lukemisen välineinä. (Moretti 2013; Salmi 2021, 33–38; Hakkarainen et al. 2022, 116–117; Nivala 2022, 459–462.)

Morettin jälkeen tutkijat ovat pyrkineet purkamaan kahtiajakoa lähi- ja etäluvun metodien välillä (Salmi 2024b), sillä digitoitujen aineistojen parissa työskentely vaatii tyypillisesti erityistä tapaa käyttää lukutekniikoita liukuvasti

vaihdellen. Tätä metodia on kutsuttu muun muassa ”zoomaavaksi lukemiseksi” (Cordell 2013), ”kaksinkertaiseksi lukemiseksi” (Clavert 2014) ja ”mesoanalyysiksi” (Saint-Amour 2019). Oma ehdotukseni sopivaksi suomenkieliseksi ilmaisuksi tälle digiaineistojen parissa käytetylle lähi- ja etälukemista yhdistävälle tekniikalle on *moniteholukeminen*, joka terminä asemoituu luontevasti suhteessa lähi- ja etälukemisen käsitteisiin ja tavoittaa aiemmin ehdotettuja tarkemmin lukemisen tekniikan, jossa tutkija katsoo tekstiä vuorotellen eri etäisyyksiltä, kuin monitehoisia silmälaseja käyttäen (Kokko, tulossa).

Kokosin korpukseen Kilven nuoruudentuotannon vastaanottoa sisältävän, vuosille 1900–1904 sijoittuvan aineiston, johon 1247 osumasta valikoitui 76 erillistä tekstiä (6 %), sekä toisen, aikavälille 1933–2019 sijoittuvan Kilven pitkää vastaanottoa kokoavan aineiston, johon 9171 osumasta valikoitui 617 erillistä tekstiä (6,7 %).⁴ Korpuksesta muodostui yhteensä 693 tekstiä käsittävä, Kilven laajaa vastaanottoa esittelevä aineisto, jonka tallensin Kansalliskirjaston digipalvelun tarjoamalla leikekirjatyökälulla. Latasin korpuksen metadatatietoineen omalle tietokoneelleni Excel-tiedoston muodossa jatkokäsittelyä varten. Seuraavassa vaiheessa muokkasin aineiston helposti luettavaan muotoon tekstitiedostoiksi. (Tarkemmin: Kokko, tulossa.)

Korpusta lukiessani kiinnitin huomiota Kilven kirjoitustyyliä kuvattaessa käytettyihin arvottaviin määreisiin ja näiden toistumiseen teksteissä. Tämän lähilukemisen rinnalla suoritin Kansalliskirjaston digitoidussa sanoma- ja aikakauslehtikokoelmassa läheisyshakuja, joissa yhdistin aineistossa havaitsemiani arvottavia sanoja Volter Kilven nimeen. Tällaisia sanoja olivat muun muassa ”klassikko” (72 osumaa), ”vaikea” (62 osumaa), ”omalaatuinen” (98 osumaa), ”omituinen” (35 osumaa), ”erikoinen” (54 osumaa), ”merkillinen” (67 osumaa) sekä ”merkittävä” (52 osumaa).⁵ Seuraavaksi esitän, minkälaisia havaintoja tein tarkastelemalla sanojen käytön jakaantumista eri vuosikymmenille.

Vahvistuva harvojen lukeman klassikon maine

Mainintoja Kilvestä tai jostakin hänen teoksestaan ”klassikkona” löytyy korpuksesta 1930-luvulta lähtien. *Helsingin Sanomien* kriitikko Lauri Viljanen esitti Kilpeä kohtaan varauksia vielä *Alastalon salissa* ilmestyessä syksyllä 1933, mutta *Pitäjän pienempiä* -teoksen arvion hän päätti vuotta myöhemmin (Viljanen 1934) toivomukseen, ”että suomalaiselle lukijakunnalle tarjottaisiin kokonaisuudessaan tämän uuden suuren klassikkomme tuotanto, jonka merkilliset nuoruudentyöt ovat jo kadonneet julkisuudesta aivan tavoittamattomiin.” Näkemys Kilvestä ”uutena suurena klassikkona” iskostui tämän jälkeen sanomalehtien lukijoiden tietoisuuteen, kun Otava nosti sanat markkinointilauseekseen kirjailijan syntymäpäivän kunniaksi sekä *Uudessa Suomessa* että *Helsingin Sanomissa* (1934). Viljanen vahvisti Kilven asemaa klassikkona vielä kokoavassa arvioissaan vuoden 1934 kirjasadosta (Viljanen 1935). Tämän jälkeen vuodet 1933–2019

kattavan tutkimusaineiston 617 tekstin joukosta 59 kappaletta, siis lähes joka kymmenes teksti, yhdistää Kilpeen sanan klassikko.

Kirjallisuushistoriassa klassikolla viitataan pysyvään asemaan saavuttaneeseen tai yleisesti tunnustettuun teokseen tai kirjailijaan (Hosiaisuusluoma 2003, 443–444). Toisinaan klassikoksi nimeäminen tapahtuu jo kirjailijan eläessä (Hypén 1999, 331). Kilven kohdalla status on osoittautunut vakiintuvaksi. Kun yksittäiset maininnat suhteutetaan korpuksen teksteihin vuosikymmen kerrallaan, voi havaita, että klassikko-määreen käyttö lisääntyy aineistossa nykyhetkeä lähestyttäessä.

Suuri suhteellinen nousu korpuksen klassikko-osumissa tapahtuu 1960- ja 70-luvuille tullessa. Syitä voi etsiä muun muassa Kilpi-tutkimuksen lisääntymisestä (esim. Suomi 1952) sekä muutoksista Suomen kirjallisuushistorian tulkintakehyksissä, joiden yhteisvaikutuksesta Kilven asemaa arvioitiin uudelleen. Kun Viljo Tarkiaisen (1934) ja Rafael Koskimiehen (1946) kirjallisuushistoriat olivat suhtautuneet Kilpeen varauksellisesti, käsitteli Kai Laitinen häntä vuonna 1965 ilmestyneessä *Suomen kirjallisuushistoriassa* arvostaen. Laitisen mukaan *Alastalon salissa* on suomalaisessa kirjallisuudessa lajityyppinsä täydellisimpiä saavutuksia: ”Puhtaana romaanitaiteena sen edelle tai rinnalle voidaan asettaa vain pari suomalaista teosta, Kiven *Seitsemän veljestä* ja Lehtosen *Putkinotko*.” (Laitinen 1965, 494–515.) Keskeisenä syynä tälle suunnanmuutokselle on perinteisesti pidetty modernismin murrosta suomenkielisessä kirjallisuudessa 1950-luvulla, sillä tämä uusi kirjallisuuskäsitys tarjosi Kilven 1930-luvun teoksille sopivamman tulkintakehyksen. Ruotsinkielisellä puolella modernismin murros tapahtui aiemmin, mikä selittää osaltaan Kilven ymmärättävää käsittelyä ruotsinkielisessä lehdistössä. (Ylönen 2013, 88–91; Laitinen 1989, 43–48; modernismin murroksen tulkinnasta Nummi, Laamanen & Koriseva 2018.)

Kilven klassikoksi nimeävät tekstit kuvaavat häntä toistuvasti vain harvojen kirjailijana. Ensimmäisen kerran tämä tapahtui vuonna 1938 koko *Saaristosarjan* ilmestyttyä, kun *Suomen Sosialidemokraatti* kävi *Suljetuilla porteilla* -teoksen arviossa laajalti läpi Kilven aiempaa vastaanottoa:

Kilven kansankuvaukset ovat herättäneet poikkeuksellista huomiota. Arvostelijat ovat lausuneet melkein pä yksimielisen ihastuksensa niihin. Hieman toisin lienee ollut lukijain laita. He tuskin poikkeuksetta ovat jaksaneet lukea tätä jo syntymästään klassilliseksi julistettua kirjallisuutta. Sen hidas rytmi ei ole voinut tyydyttää koko nykyistä lukevaa maailmaa. Kansankuvauksesta huolimatta Kilpi ei ole kohonnut kansalliskirjailijaksi. (”H[eikki]. V[älisalmi].” 1938.)

Klassikko-maininnan sisältävistä teksteistä lähes joka kolmas (19 kappaletta) toistaa näkemyksen Kilvestä harvojen lukemana klassikkona. Esimerkiksi *Hel-singin Sanomissa* 12.12.1964 Kilpi nimettiin syrjityksi klassikoksi (Pennanen 1964) ja *Etelä-Suomen Sanomissa* 3.3.1996 laiminlyödyksi klassikoksi (Tallimäki 1996).

Suomen Sosialidemokraatin H. V. pohtii arviossaan Kilven suhdetta käsitteisiin kansankuvaaja ja kansalliskirjailija. Toisin kuin Kilven kaukaisiin maihin ja aikoihin sijoittunut nuoruudentuotanto, *Saaristosarja* kuvaa länsisuomalaista saaristolaisuutta. *Alastalon salissa* nimettiinkin arvioissa kansankuvaukseksi heti sen ilmestyttyä. Kilpi kuvasi tuntemaansa kansaa, saaristoväkeä, mutta sen sijaan kansallishenkinen pyrkimys taiteellisen työn sisältönä oli hänelle lähtökohtaisesti vierasta (Kokko 2022, 285, 319). Modernismiin liitettyjen kielen ja muodon uudistuspyrkimysten ohella tämä piirre on vaikuttanut Kilven asemaan suomalaisissa kirjallisuushistorioissa, joita kirjoitettiin aina 1990-luvulle saakka kansakunnan rakentamisen näkökulmasta (Steinby 2014, 2–20). Suomen kirjallisuusinstituutioita tutkineen Erkki Seväsen (1994, 218–219) mukaan modernismista ei voinut tulla suuren yleisön suosimaa kirjallisuutta, sillä se oli yhteensopimatonta ”porvariston poliittisen ideologian ja ensimmäisen tasaval- lan perusarvojen kanssa”, eivätkä maatalousyhteiskunta ja alhainen koulutus- tasokaan luoneet edellytyksiä modernismin institutionalisoitumiselle kirjalli- suudessa. Vieraaksi koetut elementit tuntuvat aiheuttaneen monelle arvioijalle tarpeen opastaa lukijoitaan olemaan tarttumatta Kilven teoksiin: ”Tällainen kirja ei ole aloittelevia kirjallisuuden lukijoita varten, eikä niitä varten, jotka pian haluavat tietää, miten sitten käy. Mutta omassa omituisessa ja harvinais- sessa laadussaan se on merkillinen, suurenmoinen teos.” (Tolvanen 1934.)

Kilpeä on nimitetty myös muun muassa hauskakksi klassikoksi (Öhqvist 1974) sekä ahkerasti luetuksi klassikoksi (Jermo 1979), mutta nämä hajaäännet ovat jää- neet hallitsevan toiston jalkoihin. Tarja-Liisa Hypén on tarkastellut, miten kuva kanonisoidusta kirjailijasta rajautuu vain tiettyyn osaan tämän ominaisuuksista ja tuotannosta. Näin kanonisoinnin ”pysyvääarvoisuuden” käänköpuolena on kirjailijakuvan jähmettyminen. Klassikkokirjailijan asema taas edellyttää, että sen perustalla oleva symboliarvo voi uusiutua tai muuttua, mutta tämä muutos on hyvin vähittäistä ja yksittäiset hajaäännet harvoin saavat sitä aikaan. (Hypén 1999, 14–16, 342–352.) Havainnot Kilven maineen pysyvyydestä tukevat Hypénin esittämää näkemystä.

Kilven maine harvojen lukemana klassikkona on toistunut vuodesta 1938 lähtien yleisöteeltään muuttumattomana, ja osin maineen syntyä voi seu- rata vielä kauemmas menneisyyteen. Jo nuoruudentuotannon vastaanotossa yhtyivät arvostus, ihmettely ja torjunta, jotka saivat ilmaisunsa muun muassa virkkeissä ”omituinen, suurella taidolla kirjoitettu kirja, josta useat luultavasti eivät pidä” *Karjalattaressa* (1900), ”soweltu wain harwoille lukijoille” *Uusi- maassa* (1902) ja ”Sen ma mieheksi sanoisin, Urohoksi arweleisin, joka kesken kyllästymättä jaksaa lukea loppuun hra Volter Kilwen uuden kirjan. [–] Tawal- liselle arki-ihmiselle se luullakseni on waikeata sulattaa” *Uudessa Suomettaressa* (Kallio 1903). Vaikuttaa siltä, että Kilven vastaanottoa leimaava arvostava, mutta samanaikaisesti torjuva asenne on säilynyt, vaikka kirjailijan eri kausien teok- set eroavat toisistaan. Tarkastelen seuraavaksi sanastohavaintojen kautta tätä vierastavaa suhtautumista Kilven teksteihin eri aikakausina.

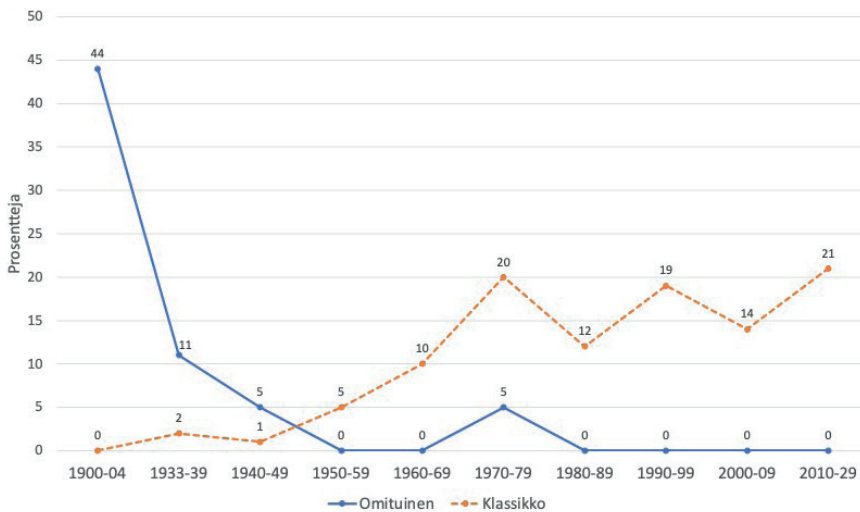
Lähilukiessani Kilven nuoruudentuotannon vastaanottoa huomioni kiinnittyi sanan ”omituinen” yleisyyteen. Sanan läheisyysshaun tulos on 35, mutta nuoruudentuotantoa käsittelevässä suomenkielisessä tekstikorpuksessa (66 tekstiä) se ilmenee peräti 50 kertaa. Sain tukea havainnolleni irrottamalla tekoälyn avulla adjektiivit korpuksen nuoruudentuotantoa koskevista teksteistä; ”omituinen” on adjektiiveista toiseksi yleisin ja ”suuri” yleisin. Tarkastelin sanaryppään ”omituinen, omalaatuinen, omaperäinen, omintakeinen” käyttöä tarkemmin laatimassani 592 suomenkielistä tekstiä sisältävässä korpuksessa. Näistä teksteistä 96 kappaletta sisältää sanan ”omalaatuinen”, 74 sanan ”omituinen”, 47 sanan ”omintakeinen” sekä 37 sanan ”omaperäinen”.⁷

Sanojen ”omaperäinen” ja ”omintakeinen” käyttö jakaantuu korpuksessa suhteellisen tasaisesti. Sen sijaan sanojen ”omituinen” ja ”omalaatuinen” esiintymisessä eri ajanjaksoina tapahtuu muutoksia. Nuoruudentuotannon vastaanotossa (yhteensä 66 tekstiä) ”omituinen” toistuu: teksteistä lähes puolet (29 kappaletta) sisältää adjektiivin vähintään yhden kerran (52 mainintaa). Tämän jälkeen sen käyttö aineistossa hiipuu. 1930-luvun 182 tekstiä sisältävässä aineistossa ”omituinen” mainitaan 20 kertaa, ja näistäkin yhdeksän osumaa liittyy Kilven nuoruudentuotannon käsittelyyn. 1940-luvulla aineistossa on vielä kolme osumaa, minkä jälkeen määre ei enää tule esiin. Sana ”omalaatuinen” käyttäytyy aineistossa toisin. Nuoruudentuotannon kohdalla sitä ei mainita kertaakaan. Sen sijaan 1930-luvun teksteistä (182) lähes kolmannes (59) sisältää sanan ”omalaatuinen” ja 1940-luvunkin teksteissä (56) sitä käytetään tiuhaan (25 tekstissä). Kuten ”omituinen”, myös ”omalaatuinen” hiipuu pois käytöstä kokonaan, joskin hitaammin. Joitakin osumia on 1970-lukuun saakka, minkä jälkeen sana toistuu enää kaksi kertaa.

Sanan ”omituinen” tiheää esiintymistä selittää, että Kilpi poikkesi aikalaislukijoiden keskimääräisistä odotuksista (Lappalainen 1989, 179; Eskelinen 2006, 357–359). Kilven esikoisteos *Bathseba* loukkasi ilmestyessään uskonnollisten piirien arvoja käsitellessään vapaasti Raamatun tarinaa, ja se tulkittiin jopa jumalanpilkaksi (Kokko 2022, 138–139, 146). Kilven ajatusmaailmaa pidettiin vieraana, länsimaisena, nietzscheläisenä ja paheellisena (esim. Boxström 1901a, b & c; *Opiksi ja Huviksi* 1901; Aho 1902). Myös moni Kilven myöhempi teos (*Kirkolle, Suljetuilla porteilla* sekä postuumi *Gulliverin matka Fantomimian mantereelle*) laukaisi julkisia debatteja, jotka esikoisteoksen jälkeen liittyivät kuitenkin lähinnä kirjailijan radikaaliksi koettuun tapaan käyttää suomen kieltä.

Useimmiten sanalla ”omituinen” viitattiinkin Kilven kirjoitustapaan, hänen persoonalliseen tyyliinsä ja kielenkäyttöönsä. Hänen käyttämänsä kirjallisen muodon koettiin poikkeavan yleisesti totutusta ja yhteisesti hyväksytystä. Kirjailijan edustamaa voimakkaan yksilökeskeistä luomistahtoa karsastettiin ja omituisena pidettiin esimerkiksi kielen länsisuomalaisuutta (*Uusi Aura* 1900), raamatullista kieliainesta (*Kokkola* 1900) sekä poikkeamista kieliopin säännöistä

(*Sanomia Turusta* 1903). Vastaanotossa omituisuus yhdistettiin myös siihen, että teosten aihevalinnat olivat epäkansallisia (Aspelin 1901) eikä Kilpi ollut vähääkään kansallissuomalainen vaan puhdas taidekirjailija (*Uusi Suometar* 1902). Nämä sanaan ”omituinen” liitetyt perusteet kertovat jotain siitä jokseenkin normatiivisesta kirjallisesta ympäristöstä, johon Kilpi nuoruudentuotantolaan liittyi. Ne kertovat myös taiteen yleisesti hyväksytystä tehtävästä tuon ajan suomalaisessa yhteiskunnassa. Kilven oikeus käyttää vapaasti kirjailijan ääntä asetetaan paikoin voimakkaasti kyseenalaiseksi: ”Kaikesta näkyy, että kirjailija on länsisuomalainen. Luulemme, että hänelle olisi suureksi eduksi tutustua Sawon ja Karjalan kieleen, sieltä wasta löytäisi hän ajatuksilleen sanoja. Jospa Parsifal olisi kirjoitettu Juhani Ahon kielellä, mikä nautintorikas runotuote se olisi!” (*Wiipuri* 1902.)

Kaavio 1 esittää, miten ”klassikko”-sanan käyttö vakiintuu ja ”omituinen”-sanan käyttö vähenee Volter Kilven vastaanotosta laaditussa korpuksessa.

Kilven vastaanotossa toistuvien määreiden hiipumista voi osin selittää sanojen merkitysten muuttuminen. Sana ”omituinen” mainitaan ensimmäistä kertaa vuonna 1782 Elias Laguksen suomentamassa uskonnollisessa kirjassa *Christuxen Weren Woima* merkityksessä ”erityinen”, ja Elias Lönnrot käytti sitä vuonna 1836 merkityksessä ”oma, ominainen, omalaatuinen”, mutta Otto Meurmanin tulkisanakirjassa vuonna 1851 se esiintyy nykyisessä merkityksessään tarkoittaen kummallista ja outoa (Häkkinen 2013, 828). Voi olettaa, että adjektiivin negatiivinen lataus on Kilven elinaikana entisestään lisääntynyt, jolloin se on 1930-luvulle tultaessa korvattu vähemmän negatiivista kaikua sisältävällä sanalla ”omalaatuinen”. Oma vaikutuksensa on myös Kilven teosten muuttuneella aihepiirillä, kun nuoruudentuotannon kaukomaat, uskonnonpilkaksi

tulkittu Raamatun mukaileminen sekä dekadentteja elementtejä sisältäneet henkilöhahmot vaihtuivat 1930-luvun teoksissa suomalaiseseen saaristomiljööseen ja suomalaiselle yleisölle tutumpaan arvopohjaan, jonka yhteyteen ei ole enää haluttu sovittaa leimallisesti negatiivista sanaa ”omituinen”.

1930-luvulla *Saaristosarjan* vastaanotossa sana ”omalaatuinen” ottaa vallan Kilven kielen ja kirjallisen muodon kuvaajana. Omalaatuisena mainitaan jälleen kielellinen muoto: erityisesti teoksen juonettomuus (*Ilkka* 1933), kuvauksen hitaus (Koskenniemi 1933) ja lauseiden pituus ja monipolvisuus (*Suomen Heimo* 1933). Vaikka kirjailijan kielenkäyttö ja teoksen muoto ovat nuoruudenteoksista muuttuneet, niitä kuvataan yhä samoin arvottavin ilmauksin. Erityisesti Kilven kielen vahva paikallisidentiteetti, johon viitataan vaihtelevasti länsisuomalaisena, lounaissuomalaisena, varsinaissuomalaisena, turunmaalaisena tai kustavilaisena, nousee monen kriitikon ihmettelyn aiheeksi (Koskenniemi 1933).

Esitän, että sanojen ”omituinen” ja ”omalaatuinen” katoaminen Kilven vastaanotosta 1990-luvulla kuvastaa sitä, miten hänen teostensa odotushorisontti vähitellen kohtaa lukijansa. Jo 1960-luvulla alettiin uumoilla Kilpi-renessanssin tuloa, kun tulkinnat kirjailijan teoksista alkoivat muuttua kirjallisuushistorioissa. Aineiston valossa näyttää kuitenkin siltä, että Kilpi nousi suosioon vasta 1990-luvulle tultaessa, siis oireellisesti samaan aikaan kun sanat ”omituinen” ja ”omalaatuinen” katoavat vastaanotosta koostamastani korpuksesta. 1990-luvulla kirjailija ponnahti laajemman yleisön tietoisuuteen, kun *Helsingin Sanomien* kyselyssä 6.12.1992 taiteilijat ja kriitikot äänestivät *Alastalon salissa* -teoksen Suomen itsenäisyyden ajan parhaaksi romaaniksi (Petäjä 1992). Samaan aikaan julkaistiin muun muassa kolme Kilven kirjeenvaihtokokoelmaa, kaksi laajaa Kilpeä käsittelevää väitöskirjaa (Lyytikäinen 1992; Rojola 1995) sekä Thomas Warburtonin ruotsinnos *I salen på Alastalo* (1997). Alkunsa sai Volter Kilpi Kustavissa -kirjallisuusviikko (1999), jossa nähtiin teatteriohjaaja Juha Hurmeen ensimmäiset Kilpi-tulkinnat. Vastaanoton kannalta merkityksellistä on myös se, että 1990-luvun lopulla ilmestyneessä kolmiosaisessa *Suomen kirjallisuushistoriassa* kirjallisuuden vaiheita tarkasteltiin suhteessa yhteiskunnan modernisaatioprosessiin, jolloin aiemmissa kirjallisuushistorioissa vallalla ollut johtoajatut kansallisesta kirjallisuudesta kansakunnan kehittäjänä jäi taka-alalle (Varpio 1999, 7–9; Steinby 2014; Steinby & Arminen 2024, 301–354). Kilven tuotannon kannalta tämä näkökulman siirtyminen kansallisesta yleismaailmalliseen oli edullista.

Eräs adjektiivi, jota Kilven yhteydessä on käytetty toistuvasti, on ”vaikea”. Korpuksen suoritettavat haut osoittavat, että Kilven teoksia luonnehdittiin ”vaikea”-alkuisilla sanoilla (”vaikea”, ”vaikealukuinen”, ”vaikeaselkoinen” ja ”vaikeatajuinen”) koko tutkittavan jakson ajan.⁸ Nuoruudentuotannon ajalta osumat ovat kuitenkin vähäisiä. Kilven yhdistyminen vaikeuteen juontaa siis juurensa 1930-luvun vastaanottoon. Nuoruudentuotannon aikana ”vaikea”-ryhmän sanoja esiintyy kolmessa prosentissa korpuksen teksteistä, kun taas *Saaristosarjan* ilmestymisen aikaan 1930-luvulla ryhmän sanat saavat osuman

*Sanojen ”omituinen” ja ”omalaatuinen” katoaminen
Kilven vastaanotosta 1990-luvulla kuvastaa sitä, miten
hänen teostensa odotushorisontti vähitellen kohtaa
lukijansa.*

---

peräti 25 prosentissa kirjoituksista, jonka jälkeen niiden käyttö vakiintuu 10–20 prosentin välille. On huomautettava, että tutkimusaineiston viimeisinä vuosikymmeninä ”vaikea”-alkuisia sanoja esiintyy, kun Kilven mainetta yritetään purkaa, jolloin osa maininnoista onkin vaikeuden kieltäviä tai sitä eri keinoin selittäviä.

1930-luvun vastaanotossa Kilven asema näyttäytyy ristiriitaisena. Hänen kansankuvauksensa saavat kiitosta, mutta kielen ja kirjallisen muodon uudistuspyrkimykset herättävät vastustusta. Tilanne kuvastaa suomalaisten kirjallisuusinstituutioiden asenteita, joissa korostui kirjallisuuden tehtävä kansallisen ominaisuutteen vahvistajana. Modernismia vierastettiin, mutta kansankuvauksen uudistajiin suhtauduttiin kotimaisista uudistusliikkeistä myönteisimmin. Kilpikin sai kunnioitettavan osansa julkisesta arvostuksesta kritiikkien ja palkintorahojen muodossa, mutta hänen asemaansa heikensi se, että hän modernisoi maaseutuproosassa nimenomaan ilmaisua, kun esimerkiksi F. E. Sillanpään uudistustyö kohdistui vahvemmin kansan representaatioihin. (Sevänen 1994, passim, esim. 52). Tämä vaikutti siihen, että moni myönteinenkin arvio päättyy samalla torjumaan Kilven taiteelliset pyrkimykset. Esimerkiksi V. A. Koskenniemi (1933) antaa *Uudessa Suomessa* 12.11.1933 arvoa kirjailijan työlle yksityiskohtaisen kansankuvauksen parissa mutta katsoo, että kirjallista tyyliä haittaa ”raskas, toisinaan täysin paikoillaan polkeva kulku”, joka tuntuu tahalliselta pyrkimiseltä pois ”helposta” kohti ”vaikeaa”.

1930-luvun Kilpi-reseptiossa ”vaikea”-ryhmän sanat liittyvät ennen kaikkea teoksen muotoon ja siinä käytettyyn kirjalliseen tyyliin. Tämän jälkeen uusia perusteita vaikeudelle ei enää reseptiossa esitetä. *Saaristosarjan* teosten sivumäärä, lauseiden pituus ja tapahtumien vähäisyys keräävät tasaisesti mainin-

toja, vaikka erilaisten tyylikokeilujen oletetaan tasoittaneen tietä Kilvellekin (*Helsingin Sanomat* 1965). 1930-luvun jälkeen reseptio on lähinnä toistanut käsitystä Kilven ”tunnetusta vaikealukuisuudesta” (Öhqvist 1974), joka mainitaan myöhemmin myös *Alastalon salissa* -teoksen statusarvoksi (Peltoniemi 2017). Sana ”vaikea” näyttää toistaiseksi vakiintuneen sitkeäksi osaksi Kilven mainetta ja hänen lukijoidensa odotushorisonttia, mutta tätä ei enää koeta yksinomaan kielteisenä. ”Olen lukenut *Alastalon salissa*” -paita toimii eräänlaisena julistuksena: Kilven lukijakuntaan kuuluminen on erityinen asia, josta on tärkeä viestiä eteenpäin.

Lopuksi

Kirjallisuushistorioiden perinteinen tapa kuvata menneisyyttä toisiaan seuraavien ja jokseenkin erillisiksi hahmottuvien kausien muodossa yksinkertaistaa vääjäämättä sitä, miten kirjalliset periodit todellisuudessa vaikuttavat olevan avoimia, alati liikkeessä olevia ja monin paikoin jäsentymättömiä systeemejä (Nummi 1995, 40–42, 59–61). Kirjallisuudentutkija Ted Underwood (2019, 68–110) argumentoi laajoja digitoituja kirjallisia aineistoja etäluettuaan, että toisin kuin perinteisesti kirjallisuushistorioissa esitetään, muutokset esimerkiksi lajityypeissä eivät tapahdu selkeinä ja äkillisinä vastareaktioina, vaan hitaasti ja asteittain. Erilaisista lähtökohdista ja tutkimusasetelmista huolimatta työni vahvistaa Underwoodin käsitystä: muutokset Kilven toistuvaksi valikoituneessa maineessa ovat hitaita ja maine on pääosin säilynyt, vaikka lukijoiden odotushorisontit ovatkin reilun sadan vuoden aikana muuttuneet.

On selvää, että tekstit ja ilmiöt eivät synny tyhjiössä. Kilpi-reseption sanastontutkimus luo yhden tavan tarkastella sitä, miten vaikeaa on irrottautua vanhoista ennakkoluuloista mediajulkisuudessa, joka nojaa toistoon. Arviot tuntuvat määräävän kirjailijakuvaa pitkällä aikavälillä, mutta sanastoa tutkimalla olen saattanut toisteisuuden lisäksi havainnoida myös sitä jatkuvaa muutosta, jossa kirjallisuuden kenttä on ja jonka kuvaaminen jää usein kirjallisuushistorioiden ulkopuolelle. Kun esimerkiksi käännettä Kilpi-reseptiossa 1960-luvulla on pidetty radikaalina (Laitinen 1999, 336–337; Ylönen 2013, 89), voi vastaanottoa tarkastelemalla havaita, että tälläkin suunnanmuutoksella on pitkät juuret. Havainnot Kilven vastaanoton sanastomuutoksista sekä reseption kestävästä moniäänisyydestä syventävät kuvaa siitä, miten Kilven asema on vakiintunut pikemminkin vähitellen eri tasoilla kuin yhtäkkisesti. Sanaston tarkasteleminen mnemohistorian kehyksessä valaisee Kilven reseptiohistorian hitaan muutoksen monitasoisuutta. Kulttuurisen muistin tuottamiin periytyymiin ja poikkeamiin tarkentaminen tekee näkyväksi kirjallishistoriallista horisonttiamme muokkaavaa tietoista ja tiedostamatonta logiikkaa.

Digitoidun lehtiaineiston moniteholukeminen osoittautui tehokkaaksi välineeksi vastaanoton tutkimukselle. Systemaattinen vastaanoton tutkimus

monipuolistaa käsitystä Kilven asemasta kirjallisuuskeskustelussa havainnollistaen sen, miten Kilvestä lausutut arvostelmat ovat jatkuvassa liikkeessä periytyen, monistuen tai muuntuen. Kilven vastaanoton selvittämisen lisäksi tutkimukseni toimii metodologisena esimerkkinä siitä, minkälaisia kirjailijan pitkän linjan vastaanottoa kuvaavia havaintoja Kansalliskirjaston digitoidusta sanoma- ja aikakauslehtiaineistosta voi tehdä ja minkälaisia työkaluja tutkija tähän voi hyödyntää.

Viitteet

- 1** Esim. *Helsingin Sanomat* 3.9.2023: ”En päässyt kunnolla edes alkuun. Kirjan maine raskaslukuisena painoi liikaa.” (Alander 2023.)
- 2** Ruotsinkielinen vastaanotto ansaitsee oman tutkimuksensa samoin kuin erityisesti saksankielisten käännösten ansiosta lisääntynyt kansainvälinen vastaanotto.
- 3** Aineiston laajuudesta: haku ”Volter Kilpi” antaa vuodesta 1886 (Kilven nimi oli vuoteen 1886 saakka Ericsson) vuoden 2019 loppuun yhteensä 12 720 osumaa, ja haullla ”Alastalon salissa” saa teoksen ilmestymisvuodesta 1933 vuoden 2019 loppuun yhteensä 2173 osumaa. (Haettu 17.3.2024.) Pois rajautuivat tekstit, joissa kirjoittamista ei käsitelty lainkaan, esimerkiksi Kilven esiintyessä ammattiroolissaan kirjastonhoitajana. Samankaltaisina toistuneista
- teksteistä valitsin mukaan ensimmäisen.
- 4** Tutkimusaineiston tilanne 1.3.2024.
- 5** Läheisyysshaussa yhdistetään halutut sanat ja määrätään numerolla näiden korkein sanamääräinen etäisyys, esimerkiksi ”Volter Kilpi vaikea”-10. Muita tutkittuja sanoja olivat ”persoonallinen,” ”omintakeinen,” ”harvinainen,” ”outo,” ”poikkeuksellinen,” ”omaperäinen” ja ”ainutlaatuinen.”
- 6** Nimimerkin H.V. henkilöllisyydestä ks. Holopainen 2003.
- 7** Suomenkielinen tutkimusaineisto kattaa 592 tekstiä, joista nuoruudentuotannon osuus on 66 tekstiä ja vuosien 1933–2019 osuus 526 tekstiä.
- 8** Vaikea-alkuisista sanoista on lähiluvun avulla poistettu ne ilmentyvät, jotka eivät kuvaa Kilven kirjoittamista.

Lähteet

Sanoma- ja aikakauslehdet

- Aho, Juhani 1902. Vähän kieliriitaa. *Liitto. Suomen kaunokirjailijaliiton albumi* 1902, 225–230.
- Alander, Maija 2023. ”Lukemisen pitää olla piinallista toimintaa”, sanoo vaikeiden kirjojen puolestapuhuja. *Helsingin Sanomat* 3.9.2023, ei sivunumeroita.
- Aspelin, Eliel 1901. Volter Kilpi. *Bathseba. Valvoja* 21(1), 72–77.
- Boxström, Bruno 1901a. ”Maria”-kirjallisuutta. *Kaswatusopillisia Sanomia* 9(1), 9–12.
- Boxström, Bruno 1901b. Ajan ilmiöitä. Uskottomuuden alastomuutta. *Kaswatusopillisia Sanomia* 9(5), 73.

- Boxström, Bruno 1901c. Erään äskettäin patenteratun filosofi-taiteilijan ”kukkaspuhkewia”, ”tunnehymistyksiä” ja ”äärettömyyspäilymiä” esitettyä. *Kaswatusopillisia Sanomia* 9(12), 173–175.
- Helsingin Sanomat* 1934. Suomalaisen kirjallisuuden uusin klassikko. Volter Kilpi. Otavan kirjainnos. *Helsingin Sanomat* 13.12.1934, 7.
- Helsingin Sanomat* 1965. Radiossa kuultua. *Helsingin Sanomat* 9.11.1965, 35.
- Ilkka* 1933. Vuoden sanarikkain romaani. *Ilkka* 17.10.1933, 4.
- Jermo, Aake 1979. Saako arvostelija sanoa mitä ajattelee? *Apu* 26.1.1979, 30–31.
- Kallio, O. A. 1903. Volter Kilpi. Antinous. *Uusi Suometar* 13.5.1903, 2.
- Karjalatar* 1900. Volter Kilpi. Bathseba. *Karjalatar* 20.12.1900, 2.
- Kokkola* 1900. Otavan joulukirjallisuutta. *Kokkola* 22.12.1900, 2–3.
- Koskenniemi, V. A. 1933. Volter Kilven uusi teos. *Uusi Suomi* 12.11.1933, 12.
- Opiksi ja Huviksi* 1901. Bathseba. *Opiksi ja Huviksi* 3(1), 16.
- Peltoniemi, Heli 2017. Vihalla ja rakkaudella on menty. *Turun Sanomat* 12.7.2017, 18.
- Pennanen, Eila 1964. Syrjitty klassikko. *Helsingin Sanomat* 12.12.1964, 6.
- Petäjä, Jukka 1992. Volter Kilpi löi Linnan ja Waltarin. Taiteilijat ja kriitikot äänestivät *Alastalon salin* itsenäisyyden ajan parhaaksi kirjaksi. *Helsingin Sanomat* 6.12.1992, ei sivunumeroita.
- Sanomia Turusta* 1903. Kirjallisuutta. *Sanomia Turusta* 5.5.1903, 1–2.
- Suomen Heimo* 1933. Kirjakronikka. *Suomen Heimo* 15.11.1933, 8–9.
- Tallimäki, Jouko 1996. Volter Kilpi on hitaasti arvoonsa nouseva klassikko. *Etelä-Suomen Sanomat* 3.3.1996, 9.
- Tolvanen, O. 1934. Volter Kilpi. *Alastalon salissa*. *Kansanvalistus ja kirjasto-lehti* 19/27(2), 22.
- Uusi Aura* 1900. Kirjallisuutta. *Uusi Aura* 29.12.1900, 2.
- Uusimaa* 1902. Kirjallisuutta. *Uusimaa* 11.6.1902, 1.
- Uusi Suometar* 1902. Kirjallisuutta. *Uusi Suometar* 22.5.1902, 2.
- Uusi Suomi* 1934. Suomalaisen kirjallisuuden uusin klassikko. Volter Kilpi. Otavan kirjainnos. *Uusi Suomi* 13.12.1934, 6.
- Viljanen, Lauri 1934. Volter Kilpi mestarikaudessaan. *Helsingin Sanomat* 18.11.1934, 15.
- Viljanen, Lauri 1935. Suomalaisen kirjallisuuden ”minne menet?”. Vähän kirjallista vuositilitystä. *Helsingin Sanomat* 8.1.1935, 4.
- Välisalmi, Heikki 1938. Suomalaisia kertojia. *Suomen Sosialidemokraatti* 15.5.1938, 11.
- Wiipuri* 1902. Kirjallisuutta. *Wiipuri* 27.5.1902, 1.
- Öhqvist, Gustav 1974. Hauska klassikko. *Helsingin Sanomat* 15.12.1974, 71.

Tutkimuskirjallisuus

- Apo, Satu 1977. Volter Kilpi ja 30-luvun kritiikki. *Kirjallisuuden Tutkijain Vuosikirja* 30, 15–26.
- Assmann, Jan 1998. *Moses the Egyptian. The Memory of Egypt in Western Monotheism*. Cambridge: Harvard University Press. DOI: 10.4159/9780674020306.
- Boot, Peter 2013. The Desirability of a Corpus of Online Book Responses. *Proceedings of the Workshop on Computational Linguistics for Literature*. Atlanta: Association for Computational Linguistics, 32–40.
- Clavert, Frédéric 2014. L'histoire et le numérique. Vers de nouveaux modes de lecture des sources. Teoksessa *Le temps des humanités digitales*. Toim. Olivier Le Deuff. Limoges: FYP EDITIONS.

- Cordell, Ryan 2013. "Taken Possession of". The Reprinting and Reauthorship of Hawthorne's "Celestial Railroad" in the Antebellum Religious Press. *Digital Humanities Quarterly* 7(1), ei sivunumeroita. [https://www.digitalhumanities.org/dhq/vol/7/1/000144/000144.html] (27.4.2025).
- Eskelinen, Markku 2016. *Raukoilla rajoilla. Suomenkielisen proosakirjallisuuden historiaa*. Helsinki: Siltala.
- Hakkarainen, Heidi, Heidi Kurvinen, Petri Paju, Hannu Salmi & Satu Sorvali 2022. Digitoidut sanoma- ja aikakauslehdet lähdeaineistona. Teoksessa *Kulttuurihistorian tutkimus. Lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*. Toim. Sami Mähkä, Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Sakari Ollitervo & Marika Räsänen. Turku: Kulttuurihistorian seura, 105–123.
- Holopainen, Tuula 2003. Työmies – Suomen Sosialidemokraatti -lehden nimimerkit. [https://yksa.disec.fi/Yksa4/download/137786166532800/file/430515ed-6b33-4068-bc26-b6e330edf144] (5.4.2025).
- Hosiasluoma, Yrjö 2003. *Kirjallisuuden sanakirja*. Juva: WSOY.
- Hypén, Tarja-Liisa 1999. *Kuvassa oikealla Juhani Aho. Suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen Aho-kuva 1880-luvulta 1990-luvulle*. Helsinki: SKS.
- Häkkinen, Kaisa 2013. *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Kansalliskirjasto 2025. 30 miljoonaa sivua historiaa. Kansalliskirjaston digitoidun aineiston käyttö kasvussa. *Kansalliskirjasto* 6.3.2025. [https://www.kansalliskirjasto.fi/fi/luutiset/30-miljoonaa-sivua-historiaa-kansalliskirjaston-digitoidun-aineiston-kaytto-kasvussa] (16.4.2025).
- Kergomard, Zoe 2023. A Source Like Any Other. Including Digitised Newspapers in a "Hybrid" Research Project. Teoksessa *Digitised Newspapers. A New Eldorado for Historians? Reflections on Tools, Methods and Epistemology*. Toim. Estelle Bunout, Maud Ehrmann & Frédéric Clavert. Berlin: Walter de Gruyter, 359–377. DOI: 10.1515/9783110729214-016.
- Kokko, Laura (tulossa). Vaihtuvat lukemisen tekniikat digitoidun aineiston jäsentäjänä. Volter Kilven vastaanotosta. Teoksessa *Empiirisiä menetelmiä kirjallisuuden ja lukemisen tutkimukseen*. Toim. Anna Ovaska, Eevastiina Kinnunen, Kaiju Harinen, Roosa Suomalainen, Olli Löytty ja Toni Lahtinen.
- Kokko, Laura 2022. *Volter Kilpi. Elämäkerta*. Helsinki: SKS.
- Kortekallio, Kaisa & Anna Ovaska 2020. Lähilukeminen ennen ja nyt. Ruumiillisia, ympäristöllisiä ja poliittisia näkökulmia. *Avain – Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti* 17(3), 52–69. DOI: 10.30665/av.95530.
- Koskimies, Rafael 1946. *Elävä kansalliskirjallisuus II. Suomalaisen hengen vaiheita 1860–1940*. Helsinki: Otava.
- Kovala, Urpo 2003. Kulttuurisuhde näkökulmana merkityksiin. Teoksessa *Kulttikirja. Tutkimuksia nykyajan kultti-ilmiöistä*. Toim. Urpo Kovala & Tuija Saresma. Helsinki: SKS, 188–204.
- Kukkonen, Pirjo 2014. *I språkets vida rum. Salens språk – språkets sal. Volter Kilpis modernistiska prosa-epos Alastalon salissa i Thomas Warburtons svenska översättning I salen på Alastalo*. Acta Semiotica Fennica XLIV. Helsinki: Suomen Semiotiikan Seura. DOI: 10.31885/9789515150349.
- Laitinen, Kai 1965. Volter Kilven myöhäistuotanto. Teoksessa *Suomen kirjallisuus V. Kirjallisuuden lajeja*. Toim. Annamari Sarajas. Helsinki: SKS, 494–515.
- Laitinen, Kai 1989. Mikä muuttaa kirjallisuushistoriaa? Teoksessa *Kirjallisuudentutkijain seuran vuosikirja* 43, 39–48.
- Laitinen, Kai 1999. *Kirjojen virrassa. Tutkielmia ja esseitä kirjallisuudesta ja lukemisesta*. Helsinki: Otava.
- Lappalainen, Päivi 1989. Lukijan elämystä etsimässä. Lauri Viljanen Kilven ja Sillanpään kritikkona. *Sananjalka* 31(1), 179–194. DOI: 10.30673/sja.86522.
- Lyytikäinen, Pirjo 1992. *Mielen meri, elämän pidot. Volter Kilven Alastalon salissa*. Helsinki: SKS.
- Machor, James L. & Philip Goldstein (toim.) 2001. *Reception Study. From Literary Theory to Cultural Studies*. New York: Routledge.

- Moretti, Franco 2013. *Distant Reading*. Lontoo: Verso.
- Nivala, Asko 2022. Kulttuurihistoria, uusmaterialismi, posthumanismi ja digitaalinen humanismi. Teoksessa *Kulttuurihistorian tutkimus. Lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*. Toim. Sami Mähkä, Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Sakari Ollitervo & Marika Räsänen. Turku: Kulttuurihistorian seura, 453–468.
- Nummi, Jyrki 1995. Ajan järjestymisen. Periodi systeeminä. Teoksessa *Ajan taitteita. Kirjallisuus-käsitys ja periodin murros suomalaisessa kirjallisuudessa*. Toim. Juhani Sipilä. Helsingin yliopisto: Kotimaisen kirjallisuuden julkaisuja 4, 38–67.
- Nummi, Jyrki, Erika Laamanen & Matias Koriseva 2018. Myöhäinen modernismi Suomen kirjallisuudessa. *Joutsen / Svanen* 2017–18 IV, 87–126.
- Parente-Čapková, Viola 2018. Naisten kirjoittaman kirjallisuuden yllirajainen vastaanotto. Kohti kirjallisten toimijuuksien historiaa. *Avain – Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti* 16(4), 36–49. DOI: 10.30665/av.69305.
- Parente-Čapková, Viola 2022. Matilde Serao in Finland. Teoksessa *Matilde Serao. International Profile, Reception and Networks*. Toim. Gabriella Romani, Ursula Fanning & Katharine Mitchell. Pariisi: Classiques Garnier, 131–157.
- Rojala, Lea 1995. *Varmuuden vuoksi. Modernin representaatio Volter Kilven Saaristosarjassa*. Helsinki: SKS.
- Saint-Amour, Paul 2019. The Medial Humanities. Toward a Manifesto for Meso-Analysis, *Modernism/modernity* 3(4), ei sivunumeroita. [https://modernismmodernity.org/forums/posts/medial-humanities-toward-manifesto-meso-analysis] (27.4.2025). DOI: 10.26597/mod.0092.
- Salmi, Hannu 2021. *What is Digital History?* Cambridge: Polity Press.
- Salmi, Hannu 2024a. Kulttuurihistoriallinen kirjallisuudentutkimus. Teoksessa *Lähestymistapoja kirjallisuuteen*. Toim. Hanna Meretoja, Aino Mäkikalli, Anna Helle, Kaisa Ilmonen & Markku Lehtimäki. Helsinki: SKS, 428–436.
- Salmi, Hannu 2024b. Textuality as Amplification. Reconsidering Close Reading and Distant Reading in Cultural History. *Rethinking History* 28(2), 261–277. DOI: 10.1080/13642529.2024.2360318.
- Sevänen, Erkki. *Vapauden rajat. Kirjallisuuden tuotannon ja välityksen yhteiskunnallinen sääntely Suomessa vuosina 1918–1939*. Helsinki: SKS.
- Steinby, Liisa 2014. Elliptinen synteesi. (Sosiaalishistoriallisen) kirjallisuushistorian kirjoittamisen vaikeudesta. *Avain – Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti* 13(2), 6–20. DOI: 10.30665/av.74942.
- Steinby, Liisa, Benedikts Kalnačs, Mikhail Oshukov & Viola Parente-Čapková 2024. *The Politics of Literary History. Literary Historiography in Russia, Latvia, the Czech Republic and Finland After 1990*. London: Palgrave Macmillan. DOI: 10.1007/978-3-031-18724-7.
- Suomi, Vilho 1952. *Nuori Volter Kilpi*. Helsinki: Otava.
- Tarkiainen, Viljo 1934. *Suomalaisen kirjallisuuden historia*. Helsinki: Otava.
- Tarkka, Pekka (toim.) 1990. *Kirjailija ja hänen kustantajansa. Volter Kilven ja Alvar Renqvistin kirjeenvaihto 1931–1938*. Helsinki: Otava.
- Tiirakari, Leeni 1997. *Taistelevat lukumallit. Minna Canthiin teosten vastaanotto*. Helsinki: SKS.
- Underwood, Ted & Jordan Sellers 2016. The Longue Durée of Literary Prestige. *Modern Language Quarterly* 77(3), 321–344. DOI: 10.1215/00267929-3570634.
- Underwood, Ted 2019. *Distant Horizons. Digital Evidence and Literary Change*. Chicago: University of Chicago Press. DOI: 10.7208/chicago/9780226612973.001.0001.
- Varpio, Yrjö 1999. Esipuhe. Teoksessa *Suomen kirjallisuushistoria, osa 1. Hurskaista lauluista ilostelevaan romaaniin*. Toim. Yrjö Varpio & Liisi Huhtala. Helsinki: SKS, 7–9.

Willis, Ika 2018. *Reception*. New York: Routledge. DOI: 10.4324/9781315666587.

Ylönen, Ritva 2013. *Tervaksinen toteemi. Kalle Pääatalon liijoki-sarjan vastaanotto ja vaikutus*. Tampereen yliopisto, väitöskirja.